

In gesprek met Maarten Prak

‘Ik ga natuurlijk niet een voetnoot schrijven bij de dissertatie van iemand anders.’

Maarten, lieg ik als ik zeg dat jij geen echt harde economisch-historicus bent?

Ik geloof het niet.

Welk etiket past dan beter? Sociaal, institutioneel, politiek-sociaal? Maar de economische geschiedenis ontbreekt aan de andere kant toch ook weer niet helemaal. Denk bijvoorbeeld aan de gilden. Daar is toch met een economische bril op naar gekeken.

Ja, althans meer en meer. De economische geschiedenis die schuift ook een beetje mijn kant op, door die nadruk op het institutionele. Maar een echte economisch-historicus? Het ontbreekt mij gewoon aan de theoretische bagage om de economische geschiedenis serieus te kunnen beoefenen.

En daar heb je ook geen zin meer in, natuurlijk. Er zijn andere dingen die je leuker vindt.

Nee, ik zou dat graag kunnen, maar ik weet niet of ik nog puf heb om al die basistheorieën weer helemaal door te gaan ploegen.

Misschien ook wel verstandig om dat niet te doen, want je werk heeft duidelijk een andere dimensie.

Maar dat hoeft niet noodzakelijk met elkaar op gespannen voet te staan.

Ik zie in je werk allerlei aspecten: economisch, sociaal, politiek, institutioneel, juridisch, het komt allemaal bij elkaar. Dus ik was al heel snel geneigd om de begrippen integrale of totale geschiedschrijving in de mond te nemen. Ik weet niet of je je daarin kunt vinden?

Nee, helemaal niet.

Je hebt natuurlijk wel een groot project gedraaid, een aantal jaren geleden, onder de titel 'Integrale geschiedschrijving'.

Ik ben wel een beetje door die molen aangeraakt, als student. Omdat dat toen wel iets was waarvan je dacht dat het een soort fantastische ambitie zou zijn voor sociaal-economische historici. Steeds ook vanuit de gedachte dat dat het fundament zou kunnen zijn waarop je die integrale geschiedenis zou kunnen bouwen.

Toen kwam dat project, inderdaad, in Utrecht en Groningen. Dat heb ik altijd als een heel lastige onderneming ervaren, omdat de geschiedenis van 'alles' een ongrijpbaar fenomeen is. Uiteindelijk denk ik dat goede geschiedenis over een bepaalde historische ontwikkeling of over een bepaald historisch verschijnsel gaat. Integrale geschiedenis is een benadering en bovendien een benadering die, mild uitgedrukt, niet heel goed uitgekristalliseerd is.

Ik geef nu een masterprogramma dat heet '*Comparative history*' en dat is zo'n beetje hetzelfde fenomeen, namelijk een benadering en niet een inhoudelijk gedefinieerd programma. Maar dat heeft tenminste het voordeel dat er een zeker volume aan literatuur bestaat waarin geprobeerd wordt om systematisch na te denken over de problemen, waarin bepaalde theoretische en methodologische concepten ontwikkeld worden.

234

Het probleem met die integrale geschiedenis was dat er eigenlijk gewoon niks was. Het was een prachtig idee, maar zodra je ging rondkijken naar wat er te koop was, dan moest je dat allemaal uit je eigen tenen halen en dat bleek voor dat project heel erg moeilijk te zijn. Toen ik uiteindelijk in 1992, zeer tegen mijn zin en ook onder luid protest, door NWO werd aangewezen als medeverantwoordelijke, ben ik ook meteen met Pim Kooij, die Groningen voor zijn rekening nam, om de tafel gaan zitten en zijn wij gaan praten over een historische invulling van dat project. Dus welke historische verschijnselen in de lange negentiende eeuw zou je willen verklaren door middel van zo'n totale benadering. Daar hebben wij toen nog een schemaatje van gemaakt. Ik ben het eerlijk gezegd allemaal al weer een beetje vergeten. Ik geloof dat Pim dat schema ook nog eens in een of ander artikel gepubliceerd heeft, maar dat project is eigenlijk aan zijn eigen ambities ten onder gegaan.

Wie had het bedacht, Van Tijn?

Het was eigenlijk een soort combinatie van neomarxistische ideeën én de ambities van de Franse Annales-school, want daar deed dat idee de ronde. Ik heb zelf ooit nog wel eens een artikeltje over deze problematiek geschreven. Gelukkig is dat in het Spaans verschenen, dat kun je toch niet lezen, ik trouwens ook niet. Van Tijn was natuurlijk enorm beïnvloed door die ideeën van de Annales. Dat vond hij allemaal geweldig en hij meende een idee te

hebben, ook al heeft hij dat eigenlijk nooit aan iemand werkelijk onthuld, hoe dat dan in de praktijk te brengen. Hij had dat dan uitbesteed, maar ik heb hem er altijd van verdacht, om het zo maar te zeggen, dat hij na zijn pensioen en wanneer iedereen met de handen in het haar zou zitten, zou zeggen: 'Kom maar hier met die handel, dan zal ik dat boek wel schrijven'. Maar toen overleed hij en kwam daar dus niets van terecht. Er wordt nog wel op onderdelen gewerkt, maar ik hoor nooit meer iemand serieus beweren dat er ooit een boek zal komen waarin de integrale geschiedenis van De Meierij of van Oost-Groningen beschreven gaat worden.

Van Tijn had er ook helemaal geen begin mee gemaakt?

Nee, hij had dat aan Gerard Trienekens uitbesteed, die daar een artikel over heeft geschreven. Die heeft op een, moet ik zeggen, niet onintelligente wijze geprobeerd daar een soort model van te maken, een prachtig schema, waarvan de kern was dat er een voortdurende spanning bestond tussen de verwachtingen die mensen hadden van hun leven en de realiteit waarmee ze in hun dagelijks leven te maken hadden. Ik heb mij altijd afgevraagd of dat voldoende houvast zou geven om alles met elkaar in verband te brengen, maar goed, hij dacht dat.

Jij geloofde helemaal niet in dat idee en toch heb je je daarbij aangesloten?

235

Ik was aanvankelijk ingehuurd als aannemer van een deelproject. Van Tijn belde mij op, in 1987 denk ik dat dat geweest is. Ik was toen net gepromoveerd, ik was beleidsmedewerker, en hij zei: 'Moet je horen, er komt een nieuw soort postdoc-posities bij de KNAW, de KNAW-fellows, is dat niets voor jou? Als je dat doet, dan moet je dat doen in dat project dat ik heb van NWO. Alles is goed, maar het moet zich in Brabant tussen 1770 en 1920 afspelen'. Ik heb toen – het moest allemaal zoals gebruikelijk in tien dagen tijd – een onderzoeksvoorstel geschreven. Dat heb ik ingediend. Het moest allemaal ontzettend innovatief zijn, maar je kreeg het altijd alleen maar als het sprekend leek op wat je daarvoor gedaan had. Mijn plan was toen om een soort onderzoek naar regenten in Den Bosch te doen in de periode vanaf 1770 tot het midden van de negentiende eeuw.

De KNAW gaf mij dat geld, enigszins tot mijn verbazing moet ik zeggen. De eerste dag dat ik aan deze klus begon, had ik om negen uur een afspraak met Maarten Duijvendak, en ik ontdekte, wederom tot mijn niet geringe verbazing want Van Tijn had mij dat nooit verklapt, maar ook eerlijk gezegd enigszins tot mijn opluchting, dat hij dat allemaal al gedaan had!

Ik dacht, ik ga natuurlijk niet een voetnoot schrijven bij de dissertatie van iemand anders. Dat heeft geen zin. Dus ik heb die hele elitegeschiedenis

meteen aan de kant geschoven en heb drie maanden uitgetrokken om te bedenken wat ik dan zou doen. Daar is uiteindelijk dat boek *Republikeinse veelvoud, democratisch enkelvoud* uit ontstaan.³⁸ Ik zou dat nooit integrale geschiedenis noemen, maar het was wel een boek dat de ambitie had maatschappelijke veranderingen te beschrijven in een bepaalde periode. Dus heel duidelijk gekoppeld aan een historische ontwikkeling, namelijk het revolutietijdvak. Het is een boek dat ook helemaal niet pretenderen kan integraal te zijn. Er komt nauwelijks cultuur in voor en er zijn ook allerlei andere dingen buiten beschouwing gebleven.

*Het verhaal over de integrale geschiedschrijving kwam bij mij op toen ik zag dat je een boek over de zeventiende eeuw hebt geschreven.*³⁹

Ja, maar dat is geen integrale geschiedenis, in de zin van: er zit een groter concept achter. Je kan het hooguit integraal noemen omdat het verschillende maatschappelijke domeinen bestrijkt. Dat vind ik leuk. Maar ik heb nooit de ambitie gehad om dat als integrale geschiedenis te presenteren.

'Synthese' gaat je ook nog te ver?

236

Nee, dat is het wel, maar het is niet wat Van Tijn wilde met de integrale geschiedenis. Hij wilde een verklaring voor maatschappelijke ontwikkelingen waarin de verschillende domeinen van de samenleving, zoals cultuur, religies, sociale verhoudingen, economische aspecten, politiek natuurlijk, allemaal in één groot model zouden zijn samengevat en waaruit je de maatschappelijke dynamiek zou kunnen begrijpen. Er zit natuurlijk wel een bepaald idee achter dat boek over de zeventiende eeuw, maar zo ambitieus ben ik nooit geweest.

Waarom heb je dat boek geschreven? Want er zijn meer van die boeken, die nog steeds in de handel zijn.

Dat is, zoals veel dingen in het leven, volstrekt toeval. Nadat ik gepromoveerd was, werd ik door Maarten van Rossem uitgenodigd om eens een keer te komen praten over een serie waarin de Nederlandse geschiedenis van de zestiende, zeventiende, achttiende, negentiende en twintigste eeuw beschreven zou worden. Zijn idee was dat Nederland daar op zat te wachten. Hij had daar een aantal auteurs voor uitgenodigd: Henk van Nierop zou de zestiende eeuw doen, Luuc Kooijmans de achttiende eeuw, Niek van Sas de negentiende eeuw, Maarten zelf de twintigste eeuw. Hij wilde mij er dan

³⁸ Maarten Prak, *Republikeinse veelvoud, democratisch enkelvoud. Sociale verandering in het Revolutietijdvak, 's-Hertogenbosch 1770-1820* (Nijmegen 1999).

³⁹ Maarten Prak, *Gouden Eeuw. Het raadsel van de Republiek* (Nijmegen 2002).

ook graag bij hebben, maar Luuc Kooijmans en ik konden precies hetzelfde kunstje. Toen zei hij tegen mij: Maarten, doe jij dan de zeventiende eeuw. Eerst heb ik een beetje tegengesputterd en gezegd dat ik daar eigenlijk veel te weinig van afweet. Hoe moet dat nu? Maar het leek mij wel erg leuk aan die serie mee te doen en toen heb ik uiteindelijk gezegd: ik ga mijn best doen.

Die serie zou uitgegeven worden door Hes. Wij hebben een paar keer goed gegeten op kosten van Bas Hesselink. Ik heb toen ook een plan voor dat boek gemaakt. Ik heb een stuk van tien bladzijden over de politieke structuren van de Republiek geschreven en toen deed niemand wat en viel de zaak stil. Hesselink deed zijn uitgeverij van de hand aan de Sdu en met dat fonds ging ook dat idee over. Er kwam helemaal niets van. Uiteindelijk heeft Bert Bakker het weer opgepikt en nieuwe auteurs aangezocht. Niek van Sas is wel gebleven. Van Deursen ging natuurlijk de zeventiende eeuw doen. Die serie, denk ik wel eens, is eigenlijk opgezet om te zorgen dat Van Deursen dat boek zou schrijven en die anderen, die zijn er een beetje omheen gezet. Maar ik dacht: die zeventiende eeuw vind ik eigenlijk wel leuk en ik ben daar toen een cursus over gaan geven in Utrecht; in het begin met Lex Heerma van Voss en na een paar jaar alleen. Voor buitenlandse studenten, want er was geld om een cursus te ontwikkelen. Wij dachten 'Nederland in de Gouden Eeuw', dat is leuk voor buitenlandse studenten. Op een gegeven moment ben ik naar Engeland gegaan voor een half jaar en daar heb ik het programma ook nog eens gedraaid. Weer thuis kwam het University College in Utrecht tot stand en toen dacht ik: voor hen is die cursus ook wel interessant. Jarenlang heb ik die lessen gegeven over Nederland in de zeventiende eeuw. Toen heb ik in vier maanden dat boek geschreven.

237

Even terug naar de historiografie. Zijn er nu nog andere stromingen dan de integrale geschiedopvatting waar je je wel of niet toe aangetrokken voelt? In elk geval niet tot de Wageningse School. Daar heb je kritisch over geschreven.

Ja, dat is waar. Ik vond het magnifiek wat daar tot stand is gebracht. Daar heb ik enorm veel bewondering voor. Ik vind dat nog altijd behoren tot de absolute hoogtepunten van de Nederlandse historiografie van de twintigste eeuw. Maar mijn kritiek was eigenlijk niet zo zeer op de Wageningse School als zodanig gericht, maar op het feit dat allerlei andere mensen die benadering van de Wageningse School gebruikten voor onderwerpen die met wat de Wageningers ambieerden, heel weinig te maken hadden.

Er was onder onze collega's de neiging wat kritiekloos dat model van de Wageningse School over te nemen. Bijvoorbeeld, dat al die boeken als een soort ritueel met demografische ontwikkelingen begonnen. Dat was vanuit

het perspectief van de Wageningse School heel voor de hand liggend, omdat die boeken allemaal geschreven waren vanuit dat Malthusiaanse perspectief van de spanning tussen bevolkingsomvang en bestaansmiddelen. Maar als je een boek schreef over de materiële cultuur, dan was dat nu niet zo'n interessante instap. Dan zou ik zeggen: dan had je ook hele andere invalshoeken kunnen gebruiken.

Er waren dus allerlei boeken in die periode, in de late jaren zeventig en de jaren tachtig, die verschenen over op zichzelf heel interessante onderwerpen uit de sociale en economische geschiedenis. Maar tevens onderwerpen die naar mijn smaak te kritiekloos die benadering van Wageningen overnamen. Ik wilde toen in een artikel demonstreren dat er ook andere benaderingen mogelijk waren.⁴⁰ Dat is trouwens wel aardig om te vertellen: ik had dat artikel geschreven en ik had het aan mijn vader laten lezen die ook in de wetenschap werkzaam was, en die zei toen tegen mij: 'Maarten, jij zal nóóit een baan krijgen', want hij was ervan overtuigd dat als je mensen als Ad van der Woude voor het hoofd zou stoten dat een fatale zet was in je carrièreontwikkeling. Ik heb toen de toon van dat artikel een beetje gematigd én ben goede vrienden met Ad gebleven.

*Nogmaals: zijn er nog andere stromingen of scholen waartoe je je aange-
trokken voelt en die iets betekend hebben voor je werk?*

- 238** Twee dingen denk ik in het bijzonder. Ik behoor tot de vrij aanzienlijke groep Nederlandse sociaal-economische historici die gevallen is voor de charmes van het werk van Charles Tilly en met name zijn ideeën over staatsvorming en de manier waarop sociale groepen daarin opereren. Dat boek *Coercion, Capital, and European States* heeft op mij indertijd een enorme indruk gemaakt.⁴¹ Ik kwam Tilly tegen op een bijeenkomst in Leiden waar hij door Wim Blockmans en Marjolein 't Hart naartoe was gehaald. Het was een bijeenkomst over protestbewegingen en ik gaf daar ook een paper. Ik raakte daar met hem aan de praat en hij zei toen: ik ben met dat boek bezig, misschien vind jij dat ook wel interessant. Hij heeft mij toen het manuscript gestuurd, ik heb dat gelezen, daar commentaar op gegeven, en ik vond dat fántastisch. Hij had een heel interessant model waarin aan de ene kant variaties tussen de verschillende staatsvormen in Europa verklaard werden, en waarin aan de andere kant samenlevingen met elkaar interacteerden. Daar

⁴⁰ Maarten Prak, 'Sociale geschiedschrijving van Nederlands Ancien Régime', in : Leo Noordegraaf (eds), *Ideeën en ideologiën. Studies over economische en sociale geschiedschrijving in Nederland 1894-1991* (Amsterdam 1991) dl. II, 614-639, oorspr. *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis* 14 (1988) 133-159.

⁴¹ Ch. Tilly, *Coercion, Capital, and European States, AD 990-1990* (Oxford 1993).

heb ik heel veel aan gehad. Met name in dat boek over Den Bosch, wat in zekere zin intellectueel gezien de kurk is waar ik al jaren op drijf, speelt Tilly een heel belangrijke rol.

Het andere soort werk dat ik heel interessant vond, wordt vaak vereenzelvigd met werk van de Duitse historicus Peter Blickle, hij noemt dat '*Kommunalismus*', zeg maar 'gemeenschappen', ofwel hoe sociale gemeenschappen met elkaar opereren. Hij heeft daarover allerlei heel idealistische voorstellingen waarbij ik bedenkingen heb, maar dat probleem van hoe groepen mensen met elkaar samenleven, hoe je dat moet organiseren, hoe dat in het verleden georganiseerd is, hoe die organisaties veranderen, dat is nog steeds heel belangrijk in mijn werk en eigenlijk het punt waar die twee elkaar ontmoeten.

De benadering van Tilly aan de ene kant en van Blickle aan de andere kant, is dat van de instituties. Het werk dat ik in de afgelopen tien jaar gedaan heb, draait eigenlijk om de gedachte dat instituties vormgevers zijn van het maatschappelijk leven. Dat is niet het enige, maar dat is wel heel erg belangrijk. Door onderzoek naar de manier waarop die instituties werken, de manier waarop ook geprotesteerd wordt tegen wat die instituties doen, de manier waarop erover gesproken wordt en ook de manieren waarop daartegen geageerd wordt, kan je heel veel leren over hoe samenlevingen in het verleden functioneerden. Dat is waar dat boek over Den Bosch eigenlijk over gaat en een rode draad in mijn boek over de zeventiende eeuw, en ook weer in mijn nieuwe onderzoeksproject over burgerschap in Europa in de vroegmoderne tijd. Want burgerschap is natuurlijk ook een institutioneel fenomeen en gaat ook weer over de relatie tussen individuen, groepen mensen en de staat, wat natuurlijk ook weer een institutie is. Dat is de harde kern van wat ik doe.

239

En daar wil je ook een boek over schrijven?

Ik krijg, hoop ik, over drie of vier jaar, één jaar onderzoeksvrij en in de tussentijd wil ik dat allemaal voorbereiden en dan schrijf ik dat boek over burgerschap.

Andere stromingen, postmodernisme en alles wat er op volgt, narrativisme, spreken die je aan?

Niet als methodologisch principe, nee. Ik ben niet iemand die denkt dat we veel zullen begrijpen van de geschiedenis door verhalen te vertellen, maar ik erken dat als wij een breder publiek willen bereiken, het verrekke moeilijk is om dat te doen zonder verhalen te vertellen. Wij hebben allebei bij volle bewustzijn die typische sociaal-economische geschiedenis van de jaren zeventig en tachtig meegemaakt die intellectueel buitengewoon interessant

en inspirerend was, maar voor een niet-professional onverteerbaar want te droog, te technisch, te kwantitatief.

Ik ben wat dat betreft sterk beïnvloed door het succes van *De eeuw van mijn vader* van Geert Mak. Ik heb dat boek gelezen, ik vond het een echte *pageturner* en ik constateerde dat dat het soort geschiedenisboek is dat de rest van Nederland graag leest. Dus heb ik welbewust in mijn boek over de zeventiende eeuw steeds individuele lotgevallen als een soort opstapje gebruikt om bepaalde aspecten van de samenleving van de zeventiende eeuw te duiden. Ik overweeg wel eens om een boek te schrijven over de drie generaties van de familie De la Court in Leiden, maar dat zou ik dan toch ook gebruiken om bepaalde aspecten van de samenleving van die tijd uit de doeken te doen. Het verhaal om het verhaal zegt mij niet veel. Ik heb ook het gevoel dat het postmodernisme vooral interessant was als een kritiek op die structuralistische geschiedschrijving. Het was een frisse wind, maar ik betwijfel of de resultaten ervan heel veel hebben bijgedragen aan een beter begrip van de geschiedenis.

Is het niet zo dat het narrativisme een sterke negatieve invloed gehad heeft op de ontwikkeling van de economische en sociale geschiedenis? Dat de belangstelling is verlopen? Als ik kijk naar de Universiteit van Amsterdam dan loopt de belangstelling onder studenten voor de sociaal-economische geschiedenis terug.

240

Daar moet je wel enorm mee uitkijken, want het is niet zo dat al die studenten alleen maar verhaaltjes willen horen. In Utrecht bijvoorbeeld zijn studenten heel erg geïnteresseerd in de geschiedenis van de internationale betrekkingen, en de manier waarop dat bij ons gedoceerd wordt is toch op een behoorlijk abstracte en theoretische manier. Met allerlei concepten die aan de politieke wetenschappen zijn ontleend, die dus qua benaderingswijze niet fundamenteel verschillen van die economische geschiedschrijving van de jaren zeventig.

Betekent dat voorlopig het einde van de economische en sociale geschiedenis?

Dat weet ik niet. De modeverschijnselen onder studenten en historici zelf vind ik heel moeilijk te doorgronden. Mijn verwachting is dat het een soort varkenscyclus is, en vroeg of laat komen wij ook wel weer een keer aan de beurt. Wij hadden dus in de jaren zeventig de economische en sociale geschiedenis, en vanaf de jaren tachtig in de jaren negentig cultuurgeschiedenis. Nu is het dan meer de geschiedenis van de internationale betrekkingen. Je kan aannemen dat wereldgeschiedenis misschien over enkele jaren heel

belangrijk wordt. Nou, dan kunnen economisch-historici weer een hele belangrijke rol spelen. Ik ben daar niet zo somber over.

Dat is mooi. Er zijn mensen die dat wel zijn, die zich echt druk maken. Ja, maar het probleem voor de economische geschiedenis is wel dat het vak steeds technischer wordt. Dat je eigenlijk econoom moet zijn om dat op topniveau te kunnen beoefenen. Er zijn echter maar betrekkelijk weinig historici die zich die economische theorie eigen willen maken en omgekeerd zijn er betrekkelijk weinig economen die zich interesseren voor economische geschiedenis. Dat is een beetje een dilemma.

